

ALİ ŐIR NEVÂYÎ'NİN ESERLERİ VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

EDİTÖR:

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

(Başkent Üniversitesi Ali Şir Nevâyî Araştırma Merkezi Müdürü)

Ankara 2023

Başkent Üniversitesi Ali Şir Nevayi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 01

**Yayın Hakkı © 2023 BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ GELİŞTİRME
VAKFI İKTİSADİ İŞLETMESİ**

Her hakkı mahfuzdur, bu kitabın yayın işini gerçekleştiren Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi dışında, telif hakkı yasası

uyarınca, tümü ya da herhangi bir bölümü, resmi ve yazısı editörünün ve yayımcısının yazılı müsaadesi alınmadıkça tekrarlanamaz, basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi çıkartılamaz veya kopya anlamı taşıyacak hiçbir işlem yapılamaz.

ISBN: 978-605-72243-4-7

Editör: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

Yayına Hazırlayan: Başkent Üniversitesi Basım ve Yayın Birimi
Tasarım ve Düzenleme: Havva Gül DEMİR
Basım ve Çoğaltım Yeri: Ers Reklam ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Sertifika No: 47985

ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN ESERLERİ VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

EDİTÖR:

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

(Başkent Üniversitesi Ali Şir Nevâyî Araştırma Merkezi Müdürü)

Ankara 2023

Atatürk, Türk Birliği konusunda şöyle der:
“Türk Birliği’nin bir gün hakikat olacağına inancım tamdır. Ben görmesem bile gözlerimi dünyaya onun rüyaları içinde kapatacağım. Türk Birliği’ne inanıyorum. Yarının tarihi, yeni fasıllarını Türk Birliği ile açacak, dünya, sükûnunu bu fasıllar içinde bulacaktır. Türklüğün varlığı bu köhne âleme yeni ufuklar açacak; güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecektir.”
(İsmet Bozdağ, Atatürk’ün Sofrası, s. 138)

NEVAYI VE HAFIZ GAZELLERİNDE AŞK KONUSU

Doç.Dr. Husniddin EŞONKULOV*

Hafız Şirazi – Ali Şiir Nevayi'nin en ünlü seleflerinden biridir. Şairin 1465-1466. yıllara kadar yazdığı şiirlerinden oluşan “İlk divan”ındaki *Gazelden Üç Kişi tevidür Ül Nev*”³¹⁸ 516 satırıyla başlanan bir kıtasında bu ünlü selefini “*İsa nefesli rin-i Şiraz*” diye tarif etmiştir. Mehbubü l-Kulup'te “*Hak esrarın mecaz tevriyle mahsul eden*” *Şeyh Müslihiddin Saidi Şirazi, Amır Husrav Dehlevi, Şeyh Zehiriddin Senayi, Şeyh Evhaduddin gibi şairler sırasında* Hafız Şirazi'ni de dile getirerek, onları “*Mana ehlinin güzel kelime söyleyecileri*”, “*Aşk ehlinin sadakath aşığı ve temiz kurallara uyucular*”, “*Tasavvuf müşküllerin düğümünü çözücüler*”, “*Allah'ı tanıyanların teki*”, “*Manaları çözücüler*”³¹⁹ gibi sıfatlarla yücelttir. Ünlü şair *Nevadür'üş-Şebap* divanında yerleşmiş olan hatime çekici 9 beyitten oluşmuş gazelinde, benzersiz güzellik sahibi olan maşuka dudağının Mesih ve hattının, yani sevgilinin dudağı üzerindeki ince tüylerinin Hızır (a.s.) olduğundan bahseder. Şair kendinin havaî aşkında kendi hüşünü kaybettiğini, bu dünyanın evvel ve sonu belli olmadığı için kendinin nasıl bir sağlam durumda olması mümkün olduğunu ihtiraslı olarak sanatsal ifade edip, aynı halini coşkun bir şekilde yazılmış olan fahriye beyitlere sanatsal bağlamıştır:

Nevaiy istedi behûş özinki ahli hırad,

Falakning olmadı bu işde mehramı razı.

Anga bu baski cihan mulkin oldi söz birla,

Çekib sipohi maoniy dami fusunsozi.

Bu vech birlakim Sohıbkıron debon lakabın,

Atadı Hüsrevi Sohıbkıron Abulğoziy.

Yanaki nutk ila-yü ruh ila yeturdi anga

Füyüz orifi Comiy-yü rindi Şeroziy.³²⁰

Nevayî, A. (1990) (b). Mukammal Asarlar Tôplamı. Yigirma tomlik. 6-tom. Xazoyin ül-maoniy. Favoyid ul-kıbar. Toşkent: “Fan”.

Nevayî, A. (1998). Mukammal Asarlar Tôplamı. Yigirma tomlik. 14-tom. Mahbub ül-kulub, Münşaat, Vakfiye Toşkent: “Fan”.

Nevayî, A. (1988). Mukammal Asarlar Tôplamı. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-sıĝar. Toşkent: “Fan”.

Anlamı: Nevai kendinin hûşsüz olmasını istedi, ama ona bu işte akıl ehli de, felek de yakın sırdaş olmadı. Ona şu yeterlidir ki, o mana leşkerlerini götürüp, kendi sihirli nefesinin mahsulu olmuş kelimeleriyle cihan mülkünü ele geçirmiştir. Dolayısıyla Hüsrevi Sohıbkıron Abulğozı onu “Sahıpkıran” diye adlandırmıştır. Bununla birlikte Cam’ın arıfı ve Şıraz’ın rındı kendinin nutku ve ruhu ile ona feyiz ulaşmıştır.

İşte bu mısralar Ali Şiir Nevayı’nın çok ünlü selefleri olan Abdurahmon Cami ve Hafız Şırazi’nin eserlerinden etkilendiğinin bir örneğidir. Aynı zamanda büyük şair bu ünlü selefleriyle sadece yapıcılıkta, uslubunun (nutuk) yakınlığında değil, belki kendinin onlarla ruhsal yakınlığını, mesleklerindeki anlayışının aynı olduğunu da sanatsal ifade etmiştir. Dolayısıyla Nevayı ve Hafız gibi iki büyük düşünür şairin gazellerindeki aşka verilen terif, tevsif ve tesnifleri karşılıklı örenilmesi onların aynı konu üzerindeki bakışlarını derin anlamak olanağını sağlayacaktır.

Ali Şiir Nevayı gazellerinden birinde aşkın mührik, yanı yakıcı sahrasında dolaşmak çok zör olduğunu betimlerken, şiiir kahramanı aynı arzusuyu gerçekleşmesine olanak bulmaya çalıştığını göz önüne getirir:

Aşkı mührik deştini kat eylemek düşvar irür,

Kirmesem ohim yeli birle havasın savutup (Nevayı. 1987, 65).

Anlamı: Aşkın yakıcı sahrasının havasını ahımın esintisiyle soğutarak girmesem, onda dolaşmak çok zordur.

İşte bu alıntıda şair aşkın yandırıcı, canı yakıcı sıfatlarını çekici bir durumda telkin ettiği görülmektedir. Hafız Şırazi gazellerinde Nevayı de uğurladığı gibi aşkın güçlülüğüne ait çeşitli niteliklerle süslediği çok az karşılaşsa da bile onun zor olduğuna hemen hemen dikkat çekilir. Selef şairin sakiye çağrıda bulunmakla başlanacak olan ünlü gazelindeki “*Ki aşk asan nabut evvel, vale eftad müşkülho*”³²¹ (Hafız, 1983. 31) (Anlamı: Aşk önce kolay değildi, ama zorluklar yakalandı) mısrası fikrimize delil olabilir. Nevayı mührik olarak nitelendiren aşkla Hafız gazelindeki zorluklara çare bulmak isteyen aşığa tabiplerin verdiği aşığıdaki alıntından iki ünli şair gazellerinde betimlenen aşkın mahiyet itibarıyla aynı durumda olduğunu anlamak mümkün:

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon

Aşkî hunun binamudam ba tabiban, güftand:

Dard-ı aşk ast-u jigarsöz davoye dorad ³²²

Anlamı: *Göz yaşımın kanını görer tebipler diyor ki: “Aşk derdi varken, karaciğeri yandırma, yani çok büyük sıkıntıya üreme onun ilacıdır”.*

Nevayî bir beyitte aşkî “*gönülde dayanıklı yerleşmiş diken*” tarzında tarif ederek: “*Havas aşk eyleyen ozoda, keçkil bu hayaldin Ki, çıkmas bu tikan köngülde nagothon ustuvor ölgaç*” (Nevayî. 1987. 98), (Anlamı: Aşkî heves eden özgür, bu hayalından vaz geç, çünkü gönülde dayanıklı yerleşmiş diken oradan çıkmaz) – diye öğüt verir. Aşk gönülde yerleşmiş diken olursa, ona her şeye hevesle bakıcı, hayalbaz, hafıfmeşrep, “aşık” sayılan bülhavasın dayanıklı olabilmemesi Nevayî gazellerinden birinin maktasında şöyle ifade edilir:

“Ey Nevayî, aşk sırrın kim havas kılsa, dime,

Kim işitmekte bu söz layık emes her bülheves”³²³

Anlamı: *Ey Nevayî, aşkın esrarını her bir ona heves edene söyleme, Nedenki, her hangi bir bülheves bu kelimeyi dinlemeye layık değildir.*

Hafız gazellerin birinde de aşkın ard arda geliştirilmiş olan terifi betimlendiğinde Nevayî’deki bülhevese benzer timsalla işaret edildiğiği görürüz:

Şab-i tarık-u bimi mevc-ü gırdab-i çünün hail,

Kuca donand hal-i mo sabukboron-ı sahilho ³²⁴

Anlamı: *Karanlık gece, korkunç bir dalga, girdap böyle engel ki, durumuzu kıyıdaki hafif yağmur damlaları nereden bilir?*

Hafız gazellerinin tanınmış olan çevireni Hurşid “sabukboron-ı sahilho” kelime birliğini “*kenara duran yükü hafiflar*” tarzında tercüme etmiştir ³²⁵(Hafız, 1958. 23). İki ünlü şairin tehlil edildiği beyitlerinde

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon

Nevayî, A. (1988). *Mukammal Asarlar Töplamı*. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-siğar. Toşkent: “Fan”.

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.

aşkın kutsal bir duygu olduğuna işaret ediliyor. Ama bu kutsal kavramı “yakici sahra”, “birdenbire gelen bela”, “gönülde dayanıklı yerleşmiş diken” tarzında nitelendirmekle Nevayi büyük sefeli gazellaerindeki gibi aşkın azarsız olamayacağını vurguluyor. Aşkın mührük – öldürücü sıfatı azarın en yuqarıdaki noktasına yükselmesiyle birlikte onda mevcüt olan fena durumuna bağlı gene bir “giz”e işarede bulunduğunu his etmek mümkün:

Ne mühlik vadi irmiş aşk deştşkim, kişi anda
Kadem ürger dem –ök közga bölür mülki adam peyda ³²⁶.

Anlamı: *Aşk sahrası ne biçim bir ova olmuşki, kişi onda kadem bıraktığı zaman göz önünde fena mülkü peyda olur.*

Şiir kahramanı “aşk sahrası”nın yokluk ovası olduğundan hayrete düşer. Aşk ehli bu ovaya kadem bıraktığı zaman onun göz önüne yokluk memleketi oluşur. Ünlü şair gazellaerindeki aşka verilmiş olan bu gibi tarif aşğın fena, yani ölmesiyle sona ermiyor. Nevayi gazellerinde bulunan: “İşqning savdosı canımğa ziyandır, demekim, Her kişi bundoq ziyon ıçra kirsä sudidir” ³²⁷(Nevayi.1988, 21), (Aşkın sevdası canıma züyan demekim, Her kişi bu gibi ziyar içerisinde bulunsa, bu onun için yararlıdır) – anlamındaki mısraların uğraması fikrimize delil olabilir. Aşk ovasına kadem bıraktığı zaman göz önüne yokluk memleketi (fena makamı)nın oluşması bülheveslik illetlerin yok duruma gelmesini anlatır. Çünkü fena makamına ulaşan salik nefsin çırkınıklarından kurtularak temizlenir. Nevayi bu durumu fena haliyle bedii ifade ettiyse, Hafız “carıda-i alem” timsalından yararlanarak, onu kaderla bağlıyor ve ölmezliğe işaret ediyor:

Hergiz namirad on, ki dilaş zinde şud ba aşk,
Sebt ast caride-i alem davomi mo ³²⁸

Anlamı: *Gönlü aşkla diri olan kişi hiç bir zaman ölmeyecektir, Alem defterinde bizim bu davamız yazılıdır.*

Nevayî, A. (1988). Mukammal Asarlar Tôplamı. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-sığar. Toşkent: “Fan”

Nevayî, A. (1988). Mukammal Asarlar Tôplamı. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-sığar. Toşkent: “Fan”

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.

Tabii, Hafız'ın işbu beyitinde insan vücudunun ölmesi söz konusu olmuyor. Şairin bu gibi ölüm itibara alınan başka mısralarında ise aşıklar sayısının bitmemesi vurgulanarak, onlar için aşkın çok yararlı olması iç anlamda ifade ediliyor:

Husn-i bipayan-i ö çendan, ki aşık miküşed,
Zumra-i diger ba aşk az gayb sar mikünend ³²⁹

Anlamı: Onun engin husnu ne kadar aşıkları öldürse de bile, geyipten aşkla yeni topluluklar oluşaverir.

Nevayi aşkı bakır, kalayı gibi madeni (hata toptağı) altına döndürücü kimiyaya kıyas ederek, aşıkta hicran ıztıraplarının ürünü olan “yüz altını”nın oluşmasından behseder. Onun gerçekten altına xas olan işareti aşkın fena dershanesindeki bilim ya da öğretmen olduğuna görülüyor. Bu teriflerle şair fikirden öne olabilecek ve şüpheye zerre gibi yer bırakmayacak batin bilimi sayılan marifetin akıl – zahir biliminden ne kadar yüksek olduğunu (Nevayi.1990 (a), 35-48) badii bakımından olgun mısralarda sanatsal betimliyor:

İşq bir müellim ki, aning mektebinde,
Aql öqub tifi kabi lehh-i fenadin abcad ³³⁰

Ali Şiir Nevayi aşkı bir öğretmene kıyas ederken, onun okulunu merifet bilimini öğretici mesken olduğuna dikkati çeker. Zira akıl bu meskende bir çocuk gibi fena tahtasından ebcet okur. Anlaşıldığı gibi akılla hal bilimini öğrenmek sadece çocuğun zorlukla okumanı öğrenmesine denk olabilir. Hafız gazellerinden birinde aşkla bağlı öğretimin yüksek perdelerde vasıf edilmesinde de onun akıldan çok fazla ulu olduğuna işaret edilir:

Маро то ишқ таълими сухан қард,
Ҳадисам нуктаи ҳар маҳфиле буд ³³¹

Anlamı: *Aşk bizi söylemeye öğrettiğnden beri her bir sözüm toplandı noktası oldu.*

Aşk bir öğretmen – pir-i kamil, özellikle, bu gibi makamda
Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.
Nevayi, A. (1988). Mukammal Asarlar Töplami. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-siğar. Toşkent: “Fan”.
Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.

olan kişi tarafından kullanılan tarikat metodu sıfatında aşık gönlünü masivadan çekerek, Hak'ın tecelli meskenine döndürür:

Maşuka qılar cilva, har kimki anıng könglin

Dard öti küli birla işq oynafom etmiş (Nevayî. 1987, 214).

Anlamı: Aşk herkes gönlüyü dert külüyle şeffaf duruma getirse, onda maşuka cilve eder.

Aynı durum Hafız gazellerindeki aşkın da en mühim ana firi olarak oluşur:

Nazar-i pak tavonad ruh-i canan didan,

Ki der aina nezer cüz ba sefa natvond kard.

Müşkül-i aşk na der hafsala-i daniş-i mo,

Halli in nükte ba in fikri hata natvon kard ³³²

Anlamı: *Temiz nazarla canan ruhuyu görmek mümkün. (Ama) aynaya bakışla sefaya ulaşılmaz. Bilgelerimizin istekleriyle aşkın zorluklarını hal edemeyiz. Bu noktayı fikirle hal edeceyim diye yanlış yapma!*

İşte bu temizlik altında müslüman bölge halkları edebiyatında betimlenen aşk konusunun Nevayî'ne has tesnifleri onun gazellerinden yer bulur:

Işqı kamil elni ya Ferhad, ya Mecnün qılır,

Ger irür maşuk yahud ermeni, yahud arap³³³

Anlamı: *Eğer maşuka arap ya da ermen olursa olsun, kamil aşk kişileri ya Ferhad, ya da Mecnun'a döndürür.*

İşbu alıntıdan kamil aşkın gene bir ciheti belli olur. Ona göre, maşukanın hangi millete mensup olması önemli sayılmaz. Aynı yerde manavi aşk için belli bir şahısın cismi vücudu değil, belki onun mezhebi, ruhsal bakımdan kardeş olması muhabbete münasip görölmesini vurgulamak lazim görölüyor. Ünlü şair maşuka Allah sıfatlarından zuhurlanan mezher olduğundan dolayı manavi aşk onun erkek ya da hanım olduğuna ilgi göstermeyeceğinden bahseder: *“Işq eger bölse havayi nafsdan pak, ey köngül, Yoq tafovut dilbering ger bika olsun, ger mirek”* (Nevayî.1987, 236) (*Ey gönül, eğer aşk her şeye hevesli nefisden*

Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.

Nevayî, A. (1988). *Mukammal Asarlar Töplamı*. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-sığar. Toşkent: “Fan”.

temiz olursa, dilberinin hanım ya da mirek olması farklı değildir). Havayı nefisten pak olmak – Hak ve halk mukabilinde olan necip bir zat sıfatında yüceltmektir. Bu gibi kişiler için dilber maşukanın bika (hanım) ya da mirek (anne tarafından şehzade sayılan kişi) olmasının bir zararı yoktur. Ama Nevayî'nin işbu beyitinde öne gelen ana fikiri büyük şair her hangi bir kişi timsalında mehbub simasını hayala getirir, tarzında anlamak yanlış olur. Zira, şair temizliği aşkın esas ölçüsü sıfatında bedii telkin ettiğinden dolayı bu gibi faziletleri hem aşık, hem de maşukanın iç ve dışında parlayar görünmesi gerektiğini vurguluyor. Bu cümleden şair bakışlarına göre temiz aşkın şevk ateşiyle her şöhi rana yüzüne bakmak uygun değildir:

Hayf erur har şöxi rano yüziga çün pok ishq,
Şavk ötin kel sen dağı bu işvagarlardın sovut ³³⁴

Anlam: *Her hangi bir afacan güzellerin yüzüne pak aşkla bakmak hayıftır. Sen gönlündeki şevk ateşini bu işve edicilerden yine soğut.*

İşbu beyitten belli oluyorki, afacan güzeller ne kadar güzel olursa da bile onların hepsi gerçek aşık için mazhar durumunda olamaz. Onlardaki güzelliğin sadece dış güzellik olduğu düşünür şair tarafından kullanılan “şöxi rano” istiaresinden de belli oluyor. Rana çiçeğin bir türüdür. “Şöx” ise afacan anlamına gelir. Birinci mısradaki kullanılan “pak aşk” Mahbubu l-kulüb'deki pak gözü pak bakışla pak yüze çevirici has aşıkın niteliği ³³⁵(Eşonkulov 2018, 463-474) olarak, bu gibi güzel manevi faziletle her hangi bir afacana şevk ateşiyle bakmak insafsızlık sayılır. Nedenki, onların işve etmeleri aşıkın hoşuna giderek, onun şevke gelmesine neden olmuş olabilir. Ama düşünür şair aşıkın böyle haliyi iyi sayamaz. Çünkü onlar gibi işve edicilerin hepsinde gönül güzelliği bulmak çok zordur. Gönül güzelliği olmayanlar ise gerçek aşıkın Allah'ın cemalinden behre almasına vasıta olamaz. Dolayısıyla şair bunun gibi aldatıcı güzellere gönül vererek yüreği ezilen gerçek

Nevayî, A. (1988). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-siğar. Toşkent: “Fan”.

Eşonkulov H. (2018). Ali Şiir Nevayî'nin Mahbubu l Kulub Eseri ve Şairin Aşıkane gazellerinde Aşk Konusu. Turkish Studies – Language/ Literature Volume 13/20 Summer 2018, p. 463-474, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13920>, ISSN: 1308 – 2140, ANKARA – TURKEY

aşğın yine aldanması haksızlık olacağını, onlara bunun gibi pak aşkla davranma hayif olacağını öğüt sıfatında bedî ifade eder. Hafız gazellerinde kullanılan “husnfürüşon” Nevayi’nin “şöhi rana”sını hatıra getirir:

Eğerci husnfürüşon ba cilve omadaad

Kase ba husn-u melahat ba yor-i mo narasad (Hafız, 1983 203).

Anlamı: *Eğer güzelliği satıcılar cilve ederse, husn ve güzellikte bizim yarımıza denk olamaz.*

Anlaşılrkı, Nevayi gazellaerinde “yandırıcı sahra”, “birdenbire gelen bela”, “gönülde dayanıklı yerleşmiş diken” sıfatında nitelendirilen aşkın Hafız gazellerinde de çok zor olduğu itiraf edilerek, onun “ciğersöz”lüğünden bahsedilmesi altında aşkın azarsız olduğu vurgulanır. Her iki ünlü şair gazellerinde de aşkın temizlik esasına göre oluştuğuna önem verildiğine rağmen Nevayi’deki “bulheves”, Hafız’daki “sabukboron-ı shilho” gibi timsallar aşıklığa, Nevayi’deki “her şöhi rana”, ulu selefdeki “husnfuruşon” timsalları maşukalığa munasip görülüyor. Bu timsallara has “aşk” bazen tenkit edilirse, temiz aşk, kamil aşk gibi mahiyet itibarına göre aynı kavramı anlatıcı aşk vasıtasıyla insanı kamil bir makama görmek ana fikirlari öne alınır.

KAYNAKÇA

- Eşonkulov H. (2018). Ali Şiir Nevai'nin Mahbubu I Kulub Eseri ve Şairin Aşıkane gazellerinde Aşk Konusu. Turkish Studies – Language/ Literature Volume 13/20 Summer 2018, p. 463-474, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13920>, ISSN: 1308 – 2140, ANKARA – TURKEY
- Nevayî, A. (1988). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 3-tom. Xazoyin ül-maoniy. Ğaroyib us-sığar. Toşkent: “Fan”.
- Nevayî, A. (1989). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 4-tom. Xazoyin ül-maoniy. Navodir uş-şabob. Toşkent: “Fan”.
- Nevayî, A. (1990) (a). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 5-tom. Xazoyin ül-maoniy. Badoye ul-vasat. Toşkent: “Fan”.
- Nevayî, A. (1990) (b). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 6-tom. Xazoyin ül-maoniy. Favoyid ul-kibar. Toşkent: “Fan”.
- Nevayî, A. (1998). Mukammal Asarlar Töplamı. Yigirma tomlik. 14-tom. Mahub ül-kulub, Münşaat, Vakfiye Toşkent: “Fan”.
- Valixocayev, B. (2002). Mumtoz Siymolar. Toşkent: A.Kodiriy nomidagi Xalh merosi naşriyoti.
- Hofiz, Shamsuddin Muhammad Sheroziy. (1958). *G'azallar*. Toshkent: O'znavnashr.
- Hofiz, Sheroziy. (1983). *Kulliyot*. Murattabi kitob va muallifi sarsuxan Jamshed Shambezoda. Dushanbe: Irfon.